

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: П. МЪРМЕВЪ

Редакция и администрация: ул. „Солунъ“ № 54, телеф. 19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 15 лв.

ОТН... ДА... ИЛИНДЕНЪ
СОФИЯ

Паметникътъ на Македонския незнаенъ четникъ откритъ на 2. Августъ — Илинденъ 1933 год. въ гр. Горна-Джумая

Пленяването на Мисъ Ел. Стовъ и г-жа Катерина Стефанова Цилка

Основитѣ на В. М. Р. О. се поставиха през 1893. г. Отъ 1893. год. до 1901. год. тя се разшири твърде много. Тя обхвана всички селища. Въ редоветѣ ѝ влизаха отъ начало лица по изборъ, а по сетне — масово. Целта ѝ бѣ да подготви народа за въоръжена съпротива, въоръженъ бунтъ, срещу въковното турско иго. Липсваха ѝ материални средства, за да се снабди съ оръжие, което се търсеше и желаеше отъ населението. Централният комитетъ усилено събираше средства, но населението бѣ бедно, та нѣмаше възможностъ да даде нужднитѣ суми.

Отъ друга страна ревниво се пазеше независимостта на организацията — никой отъ дейцитѣ въ вътрешността не искаше да се взематъ пари отъ коя и да било държава, за да не попадне подъ влиянието ѝ. Както Ц. комитетъ, така и околийскитѣ комитети постоянно мислѣха и търсѣха да намѣрятъ изходъ отъ това тежко материално положение. Околийскиятъ комитетъ въ Разложко, съ седалище — Банско, който се ръководѣше отъ интеллигентни хора, занимаваше се съ тази мисълъ, какъ и по какъвъ начинъ да снабди организацията съ пари. Начело на организацията бѣ Димитъръ Лазаровъ — председателъ и членове Борисъ Тодевъ, Симеонъ Молеровъ, Иванъ Колчegovъ, Иванъ х. Вакановъ. Първиятъ имъ проектъ бѣ да нападнатъ и ограбятъ пощата въ Къзъ-Дервентъ (Момина клисура) по пътя отъ Разлогъ за Неврокопъ. Този проектъ излѣзе неполучливъ.

Вториятъ проектъ бѣ да се залови стария протестантски мисионеръ Хаусъ, когато дойде въ Разлогъ. Този проектъ не се одобри отъ Цпнтралния комитетъ.

Третиятъ проектъ е пленяването на Мисъ Ел. Стовъ, което се осъществи, безъ да се иска разрешение отъ Ц. К.

Въ края на м. августъ 1901. год., Мисъ Стовъ потеглила отъ Солунъ за Струмица — Г. Джумая — Банско. Цѣльта на пътуването ѝ била да ръководи едно лѣтно училище за туземнитѣ български учителки и библийскитѣ жени, които работятъ подъ ръководството на мисионерската мисия въ Солунъ. Тя уредила курса въ Банско, като ѝ помагала и г-жа Цилка, която била подготвена за тая целъ въ Ню-Йоркъ, Америка. Преди 2 години се оженила

за г. Цилка, албанецъ, който билъ завършилъ богословска семинария въ Ню-Йоркъ. Г-жа Цилка е родомъ отъ Банско и дошли при родителитѣ си. Въ това време били въ Банско Яне Сандански и Христо Чернопѣевъ. Идеята да се залови Мисъ Стовъ била дадена отъ Димитъръ Лазаровъ. Дватамата смѣли и изпитани революционери Яне Сандански и Христо Чернопѣевъ се съгласили. Димитъръ Лазаровъ, обаче, имъ заявилъ, че, за да се предприеме акцията, трѣбва да се вземе решение отъ околийския комитетъ.

На това се съгласили и двамата войводи.

Димитъръ Лазаровъ свиква комитета на заседание и подига въпроса. Отсъствувалъ само Борисъ Тодевъ, който билъ вънъ отъ Банско.

Ив. Колчegovъ, протестантинъ, не се съгласилъ отначало; сжщо и Иванъ Вълкановъ. Разговоритѣ по този въпросъ продължили нѣколко дни, докато Димитъръ Лазаровъ ги убедилъ и всички единодушно решили да се залови Мисъ Стовъ и една българка за другарка. Това решение Димитъръ Лазаровъ съобщава на Яне Сандански и Черния, които се зарадвали и решили да пристѣпятъ къмъ изпълнение, като тайната се запази въ малкъ кръгъ 7—8 лица въ Банско и нѣколцина четници. Мисъ Стовъ, следъ като привършила работата си въ лѣтното училище, решила да замине на 3. септември 1901 год. за Горна-Джумая — Дупница — Самоковъ. Преди тръгването отиш-

ла по къщитѣ да се сбогува. Всички разбрали, че на 3. септември ще потегли сутринта. Комитетътъ веднага се събира на заседание и одредѣлилъ съвмѣстно съ войводитѣ следния планъ:

1. Четата ще се състои отъ малко хора. Яне Сандански, Христо Чернопѣевъ, Стоилъ Просяка (старъ Хайдутинъ), двама четници, които два дни по-рано да заминатъ за с. Градево.
2. Залавянето да стане по пътя отъ Разлогъ за Джумая при „Подпрената скала“.
3. Да се съобщи на Ангелъ Мазнеовъ, ръководителъ въ с. Градево да даде съдействие.
4. Съ четата да замине и Вапцаря, за да посочи женитѣ.
5. Предъ женитѣ ще замине съ бѣла кърпа на главата Митъръ Заховъ, за да обади, че идатъ.
6. За другарка на Мисъ Стовъ да се залови г-жа Елена Ушева.

Мисъ Елена Стовъ, библийска работница на Американската мисия въ Солунъ, пленена на 3. IX. 1901 г. отъ ВМРО.

БИБЛИОТЕКА И. В. ЦИЛКА

Следъ единъ день отъ заминаването на четата пристига въ БанскоКръстю Асеновъ, внукъ на х. Димитъръ и, като разбралъ за акцията отъ Димитъръ Лазаровъ, заминава и се присъединява къмъ четата. Той взелъ живо участие. Планътъ се изпълнилъ почти напълно.

Точно на 3/16 септемврий Мисъ Ел. Стонъ заминала отъ Банско съ 13 души съпътници: Г-жа Цилка, г-жа Ушева, синъ ѝ Петъръ и др. Кираджии сж били Георги Мацуревъ и Саве Мехомийски. Отъ Банско ги изпратили всички познати и приятели. Минали по горния пътъ за *Предълъ*. По цѣлия пътъ весело се закачали и шегували, безъ да подозира нѣкой отъ пътниците, какво има да става. Следъ 3 часа пътуване, като пристигнали точно при Подпрената скала, четата, облечена въ турски башибозушки дрехи и маскирани, спира кервана и залавя Мисъ Стонъ и г-жа Елена Ушева. Последната се уплашила и паднала, затова бива оставена и вмѣсто нея взиматъ г-жа Цилка, безъ да се знае, че тя е *бременна*.

Четата съ голѣма строгостъ изпълнила всичко. Единъ турчинъ, който случайно миналъ, билъ заловенъ и отстраненъ — изчезналъ. Всички пътници, смутени и изплашени, останали на мѣстото.

Четата съ голѣми мъжи и лишения се отдръпва къмъ селищата въ планината, а пътниците, следъ като се отдалечила четата съ женитѣ, пустнали да си отидатъ и съобщатъ на турскитѣ власти.

Много тжжна е била раздѣлата на Мисъ Стонъ и особено на г-жа Цилка съ мъжа си и другитѣ съпътници. Мисъ Стонъ забравила да вземе библията на една отъ младитѣ съпътнички учителки. Тази библия е била утѣхата имъ презъ всичкото време на пленничеството. Войводата издалъ заповедъ за тръгване. Пътуването презъ първата нощъ е било усилено, трудно и мъчително. Пътниците сж били тѣсни и стрѣмни пътеки. Чакъ на втората нощъ въ една колиба заговора имъ билъ откритъ. Влезнали при женитѣ въ колибата трима души въоръжени и имъ съобщили: „ние ви хванахме за пари“. Тримата написали на единъ листъ, че сж решили и искатъ откупъ 25000 лири турски. Представили сж се за разбойници. Третата нощъ пакъ пътуване. Г-жа Цилка пада отъ коня и ѝ става лошо. Мисъ Стонъ иска Цилка да бжде пустната, обаче, било имъ заявено, че неможе да се направи никаква промѣна. Да ли вие скърбите или не, ние ще искараме плана си до края. Преследванията на турскитѣ власти започнаха усилено.

Какво направиха турскитѣ власти следъ пленяването на Мисъ Стонъ и г-жа Цилка? Следъ като се върнаха съпътниците, властѣта залови кираджитѣ Саве Мехомийски, Георги Мацурски, Димитъръ Стефановъ (Маминото), Динката Колчеговъ и ги подложи на изтезания и не чути мъчения, но тѣ нищо незнаеха и нищо не казаха. Лежаха дълго въ затвора. По подозрение затвориха Иванъ Витановъ, Георги Ив. Тодевъ и Борисъ Тодевъ, които сжщо незнаеха за залавянето на Мисъ Стоянь.

Борисъ Тодевъ влизаше въ околийския комитетъ, но въ това време отсъствуваше отъ Банско, затова немало възможностъ да му съобщятъ. Той сжщия день, когато стана залавянето, отишелъ на пазаръ въ Горна-Джумая, затова властѣта го залови и найтежко било неговото положение. Още отъ Банско бѣ заловенъ Димитъръ Лазаровъ (Миндйо), който инспирираше и знаеше всичко като председателъ на окол. комитетъ. Заловени

бѣха и двама помаци отъ с. Бабякъ, които обвиняваха, че сж дали приемъ на четата. Всички бѣха изтезавани и мъчени много жестоко.

Имаше затворени и отъ с. Градево и Ржсово. Всички бѣха освободени по искането на дветѣ жени, следъ освобождаването имъ отъ пленничеството.

Движения на четата.

Четата съ женитѣ мъчно се движила и опасността ставали все по-голѣми и по-голѣми. Следъ 6. дни войводата нареджа Мисъ Стонъ да напише писмо до касиера на Американската мисия Питъ. Решаватъ, писмото да се изпрати чрезъ Банско. Женитѣ да си избератъ едно лице за посрѣдникъ, за да отнесе писмото въ Солунъ и да съобщи искането на пленителитѣ. Първото писмо се изпраща, но никакъвъ резултатъ, безъ успѣхъ.

Второ писмо Мисъ Стонъ изпраща до мисонеритѣ въ Самоковъ, като срокътъ се продължи още съ 15 дни. Всички вѣрвали, че ще се взематъ за това време паритѣ.

Сега вече дали и пълномощно на носителъ. Съ въпроса за водене преговоритѣ били упълномощени отъ четата Кръстю Асеновъ и Чернопѣевъ. Къмъ четата се присъединява и Андонъ Кьосето въ с. Селище (Джумайско). Второто писмо било занесено и предадено, но преговоритѣ не се започнали, защото започнали разни хора да се явяватъ и да искатъ да взематъ паритѣ. Д-ръ Хаскелъ отъ Самоковъ заминалъ за Цариградъ по въпроса.

Правителството на Съединенитѣ Щати поискало съдействието на Русия и Англия, за да се освободятъ женитѣ. Въпроса се подема отъ дипломатитѣ. Навсѣкжде вече се говори за Мисъ Стонъ. Вътре преследването на турскитѣ власти се засилва все повече и повече. Върховитѣ сжщо се мъчатъ да явзематъ, за да получатъ откупа. Куриерътъ изпратенъ отъ четата да отиде въ с. Покровникъ, билъ заловенъ отъ Дончо Златковъ и, като го разпитвали, съобщилъ, де е четата съ женитѣ. Ето защо четата съ помощта на Никола Чавеата и Петъръ Китановъ минаватъ р. Струма на Струмския чифликъ и отиватъ въ Тросково. Тукъ скриватъ женитѣ въ една къща (колиба). Четата тогава е била въ съставъ: Яне Сандански, Андонъ Кьосето, Стефанъ Мандаловъ, Кара Василъ, Колю Чавеа, Димитъръ Кьосето, а Чернопѣевъ, Кръстю Асеновъ и Андрей Докурчевъ отишли въ с. Лешко да събератъ милиция.

Дончо ги нападналъ и се почнало сражение. „Ще ги пазимъ, до като можемъ, докато сме живи“, било решението на четата. Женитѣ сжщо не искали по никой начинъ да попаднатъ въ чужди ръце.

Мито Кьосето билъ оставенъ да пази женитѣ въ зимника. Сутринта настѣпило затишие и тѣ решили да излѣзатъ и отидатъ къмъ Лешко.

Като приближили Лешко, заловили единъ селянинъ, който имъ казалъ, че Черния и Кръстю сж въ Лешко. Следъ малко се събрали *пакъ всички*. Почти презъ всичкото време четата съ женитѣ се движила и пазела въ Горно-Джумайско. До есенята въ селата отъ дѣсната страна на Струма, а презъ зимата отъ лѣвата въ с. Сърбиново, Кресна, Влахи, Ошава и др. Войводата се разпоредилъ да се достави шаечна материя, за да се направятъ на женитѣ топли дрехи. Наблизавало времето за раждане на г-жа Цилка, затова Мисъ Стонъ съобщила това на „Добрѣя човѣкъ“ и той се разпоредилъ да се до-
ставятъ необходимитѣ нѣща за бебето.

Наистина, следъ нѣколко дни една бохча съ вълненъ платъ, единъ топъ американъ, игли, конци, копчета и пр. били предадени отъ войводата на г-жа Стонъ и г-жа Цилка. За нѣколко дни тя приготвила всичко, като прекарвали и времето си по-леко въ работа. Всичко било съшито и приготвено за бждещия човѣкъ.

Детето се родило при лоша обстановка, липса на всички благоприятни условия на 3. януарий, 1902. год. 10 часа, здраво и хубаво. Още като забелѣзали, че приближава времето—часавоя четникъ напустналъ колибата, повикалъ една стара баба за акушерка. Най-добре, обаче, била запозната г-жа Цилка, затова сама тя нареждала всичко. Само следъ 2 часа детето се родило. Още по-преди било уговорено, ако е момиче да се кръсти Елена, ако е момче — Войвода.

Всички се зарадвали за благополучното раждане. Всички четници се събрали и единъ по единъ влезли да честитатъ на майката и на Мисъ Стонъ, а следъ туй напълнили „кратункитъ“ съ вино и пили за здравето на новороденото. Картината била мила и сърдечна. „Само артистътъ би могълъ да представи и възпроизведе тази мила картина“, казваше *Мисъ Стонъ*.

Какъ се заведоха преговоритъ за откупа.

Презъ лѣтото на 1901 год. бѣхъ си у дома въ Разлогъ, когато стана залавянето на Мисъ Стонъ. Разбрахъ, че е заловена отъ организацията. Дойде време да се започнатъ занятията въ университета и азъ заминахъ презъ Ай-гидикъ за Рилския манастиръ — Дупница — София.

Въ София има доста протестанти отъ Разложко и често ме запитваха за залавянето на Мисъ Стонъ. Азъ, разбира се, винаги съмъ казвалъ, че нищо неznamъ. Единъ день ме извика г-нъ К. Т. Бояджиевъ, родомъ отъ с. Баня, Разложко, близко познатъ на Мисъ Стонъ и Цилка и много сериозно и предпазливо ме запита, дали не зная нѣщо за заловенитъ жени и настоятелно ме моли да му услужа, като ме молѣше да замина за Разлога и да проуча, каквото мога. Следъ разговора ни поиска на другия день пакъ да се видимъ. На втората среща азъ се съгласихъ да замина за Разлога, за да науча нѣщо за пленяването на Мисъ Стонъ. Заминахъ, като си определихме начинъ за съобщаване и връзка.

Всичко това ставаше само между насъ двамата. Заминахъ, но стигнахъ само до Дупница. Тамъ отидохъ у бай Кольо Малешевски въ къщи. Разправихъ му всичко и той одобри да се заведатъ преговоритъ. Сжщиятъ день съобщихъ на Бояджиевъ, че съмъ влезълъ въ диритъ. Бай Кольо написа писмо, изпрати куриеръ до четата въ Джумайско. Подиръ два дни пристигна Кръстю Асѣновъ съ писмо и пълномощно. Това е вече трето тѣхно писмо. Дикинсънъ,

американски консулъ, е въ София, дошълъ отъ Цариградъ като пълномощникъ да води преговоритъ.

Азъ взехъ писмото и пълномощното отъ Кр. Асеновъ и потеглихъ за София. Щомъ пристигнахъ, предадохъ писмото на К. Т. Бояджиевъ, а пълномощното скрихъ въ Борисовата градина подъ мостчето до боровата гора. Много добре направихъ, че бѣхъ скрилъ пълномощното, защото презъ нощта ме обискираха и откараха въ полицията. Благодарение, че нищо не намѣриха, иначе бѣше лошо. Сутринтъ ме пустана. К. Т. Бояджиевъ предаде писмото на г-жа Касърва, а тя чрезъ Бахметиева, жената на руския дипломатически представител — на Дикинсънъ. Така се заведоха преговоритъ.

Изгледъ край рѣката Места при изхода на дефилето „Момина клисура“ къмъ Невроколъ.

Пълномощното имаше следното съдържание: „Даваме настоящето пълномощно на приносящия, членъ отъ четата, въ чийто ржце сме пленници, върху основание на онова, което по-рано ну бѣхме издали съ право да получи искания отъ насъ откупъ и съ властъ да третира въпроса за нашето освобождение, догдето се свърши окончателно.

За здравина прилагаме саморжчнитъ си подписи: Ел. М. Стонъ
Кат. Ст. Цилка

Македония, 17 декември 1901 г.*

Първото писмо на г-жа Касърва до мисъ Стонъ.

„Драга ми како Стонъ! До сега вие трѣбва да мислите, че приятелитъ сж ви забравили, но помнете, че когато нѣкога пакъ бждете при насъ, вие ще намѣрите, че истинитъ ви приятели сж се старали да извършатъ всичко, що сж могли за васъ и повече отъ това Богъ е вложилъ желание въ сърдцата на други, които никога не сж [ви познавали да работятъ, може би, усърдно за вашето избавление. Ние работимъ и се молимъ денемъ и нощемъ за васъ. Вашата и мойта приятелка въ Пловдивъ получи писмо отъ г-жа Адвудъ. Братята ви и майка ви сж добре, но много загрижени за васъ. Майка

ми и тритъ ми момчета сж добре. Молятъ се и постоянно приказватъ за васъ. Богъ да бжде съ васъ.

Моля, пишете на сжщото писмо съ собствената си ржка, каквото има да кажете и, ако е възможно, за състоянието ви и изпратете ни го назадъ съ сжщия човѣкъ, който ви го донесе.

Съ надежда да ви вида скоро, съмъ съ любовъ твоя малка сестра“.

Това писмо се взе и изпрати на мисъ Стонъ. Когато се завърналъ носителътъ при четата, попиталъ мисъ Стонъ: „познавашъ ли този почеркъ“— Тя каза веднага, че е на г-жа Касърова, придворната книжарница.

Радостта била голъма, обаче преговоритъ не вървѣха.

Кръстьо Асеновъ пристигна въ София и се настанява у мене въ таванската стая на Пиротска улица.

На другия денъ се представи лично на Дикенсънъ, като му заяви:

„Ида отъ името на разбойниците и искамъ, въ най-скоро време да ми внесете 25,000 лири турски, иначе не отговарямъ за последствията“.

Дикенсънъ стана, почука го по гърба и му каза: „Вие не сте разбойникъ, а революционеръ“. Преговоритъ не се свършиха. Кръстьо бѣ много ядосанъ и гърмѣше отъ ядъ.

Срещата бѣ въ хотелъ „България“. Като тръгнахме по улицата бѣ студено и мрачно, зимна нощ. Проследи ни единъ таенъ полицай. Азъ вървѣхъ напредъ, полицая (таенъ агентъ) подиръ мене и на ул. „Морава“ Кръстьо Асеновъ го хвана съ здравитъ си ржце, гласна го на земята, удари му нѣколко юмука и му каза: „иди сега, казвай, дето искамъ, но мисли“ . . . Какво направи агентътъ, не зная, обаче, нищо не последва.

Преговоритъ се много затегнаха, но не прекъсваха. Дикенсънъ замина за Цариградъ и постави свой пълномощникъ за продължи работата до окончателното привършване на въпроса. Мисъ Стонъ изпрати и апелъ къмъ народа въ Северно Американскитъ Съединени щати, за да се събератъ паритъ и внесатъ на пленителитъ, за да бждатъ освобождени плененитъ. Добри хора събрали паритъ.

Следъ дълги перипетии, най-последно, преговоритъ се свършиха на 10. януарий 1902. год. и на 12 януарий представителътъ на четата се завърна съ писмо до г-жа Ел. М. Стонъ и г-жа Цилка, въ което посрѣдникътъ на Дикенсъна имъ съобщаваше, че сж се споразумели на сумата 14,500 лири турски. За да се увѣри, че сж здрави и живи, моли ги да му напишатъ на гърба на писмото нѣкои нѣща, за които никой не можеше да знае.

Ето писмото:

„Декемврий 10-31. 1901 г.

Г-нъ И. Х. Хаусъ,

Като пълномощникъ на г-нъ К. Дикенсънъ да прави преговори съ разбойниците за откупването на г-ца Стонъ и г-жа Цилка чрезъ настоящето си свидетелствуваме следущето:

1. Представителътъ отъ страна на разбойниците съ едно пълномощно подписано отъ г-ца Стонъ и г-жа Цилка и азъ, пълномощникъ на г-нъ Дикенсънъ се съгласили, че пленителитъ ще се освободятъ, като за тѣхъ се плати събраната за тази цель сума 14,500 лири турски.

2. Касателно точното мѣсто и начина за даване на откупа и освобождаване на пленниците, вече ще се съгласите съ оногъзъ, който ви донесе това писмо; той има това право.

3. За да се увѣрите, че пленниците сж живи и добре, това мое писмо ще се представи на г-ца Стонъ и г-жа Цилка, за да пишатъ и тѣ саморжчи на другата страна на него и следъ това да се предаде на васъ.

4. Копие отъ това писмо ви пращамъ и по пощата.

5. Паритъ могатъ да се платятъ и въ наполеони.

Г-нъ Хаусъ приеми най-добритъ мои благопожелания съ моя подписъ“.

На другата страница има тѣзи думи:

„Г-ца Е. Стонъ,

„Напиши нѣколко реда за нѣкои нѣща, случки или имена, които вие и г-нъ Хаусъ знаете“.

Мисъ Стонъ направила следнитъ белажки;

„Миналата нощъ въ сѣнищата си още се разговаряхъ съ г-жа Хаусъ и я питахъ дали помни, че безъ малко дни шестъ месеци сж се изминали, отъ когато азъ поздравихъ фамилията ви при отиването и въ Франция. Въ този светъ недѣленъ денъ това писмо се даде отъ едно отъ пленителитъ ни, който току що е пристигналъ отъ София, Г-нъ и г-жа Хаусъ пристигнали ли сж? Тѣ сжщо и любезнитъ ни, които лани отидоха въ Америка. Сърдцето ми често е съ съработниците ни въ Солунъ и други мѣста въ областта. Много ми е жалко за страданията на Райно Георгиевъ. Дано Богъ благослови работата си, особенно презъ молитвената седмица.

Съ сърдъ поздравъ ваша съработница Е. М. Стонъ

Сжбота веч. януарий 1902 г.

Декемврий 22, Елена Г. Цилка се роди. Всичко бѣ добро съ детето и майката, чрезъ чудната Божия милость.

Е. М. Стонъ“

Второто писмо до Хаусъ:

„Драги д-ръ Хаусъ. Благодаря Ви за писмото Ви отъ 17. того, което току що получихъ. Радвамъ се да чуя добритъ новини отъ дома и отъ вашата фамилия, но отъ друга страна, много ми е жалко, че даже съмъ въ ужасъ за думитъ Ви: „Азъ ще се старая да убедя човѣцитъ, които държатъ паритъ да се съгласятъ съ предложенията на разбойниците“. Не сте ли приели писмото на представителя на консулъ Дикенсъна въ София и писмото, което азъ пратихъ съ него, подписано отъ г-жа Цилка и мене? Посрѣдникътъ казваше, че вие се упълномощявате да заплатите уговорената сума — 14,500 л. т. Тогава защо е това бавене? Ние всѣкога очаквахме завършването на човѣцитъ, изпратени до Васъ, за да чуятъ радостната вѣсть, че най-последно ще бже да се освободимъ, но вмѣсто това, ние трѣбва да чакаме още по-голѣми страдания и опасности.

Сега пленителитъ ни ми заповедаха да Ви пиша това, последно писмо, и да ви кажа, че, ако не се приематъ тѣхнитъ предложения и то безъ забавяне, тѣ ще се откажатъ да получатъ намалената сума и ще настояватъ за първоначалната сума 25,000 л. т. Тѣ, най-последно, отъ съжаление за г-жа Цилка и мене, като жени, които страдатъ, особно отъ това пленство, се съгласиха да получатъ по-малката сума, но приятелитъ ни продължиха страданията ни до 5 месеца и следъ това да ги продължаватъ.

За любовта Божия, ще ви моля да вървате всичкото, що Ви писахъ въ първото си писмо. Относително увѣрението, което имаме въ онѣзи, които дохождатъ при васъ отъ страна на пленителитъ, че тѣ ще се стараятъ да изпълнатъ всѣко задължение, което може да направятъ предъ васъ.

Ние ви увѣряваме, че нѣма другъ начинъ за избавлението на живота ни. Прочее, действувайте, както бихте сторили, ако ваша сестра или дъщеря би била на наше мѣсто.

Смилете се за нещастното дете, което презъ първитъ осемнадесетъ дни на живота си е било принудено да пжтува три пжти въ крайна опасностъ за себе си и майка си. Имайте милость и къмъ мене, ако е възможно. Никой не може да познае човѣцитъ, които ни държатъ. Ние се чудимъ на търпението имъ до сега по тази работа. Знаешъ, че нашия животъ е запазенъ до сега само чрезъ съжалителна любовъ Божия.

Тукъ г-жа Цилка възнегодува отъ бавенето, грабна перото и написа:

Кои сж онѣзи, които дръзнуватъ да станатъ причина за продължение на страданията ни? Тѣ сж или човѣци безъ никакво хуманно съчувствие къмъ безпомощнитъ, или нѣматъ никаква християнска любовъ въ сърдцата си. Желала бихъ тѣ да иматъ само за единъ месецъ страданията, които ние телгимъ почти петъ месеца. Не могатъ ли тѣ да съчувствуватъ на малката ми дъщеря, която е постоянно въ беди. Очатъ ни отекоха отъ пушекъ, който постоянно е като облакъ въ стаята и азъ едвамъ мога да говоря отъ него. Това не е стая, а дулка. Въобразете си мжкитъ ми, като виждамъ малкото ми да страда. Човѣцитъ, които иматъ паритъ, ще чакатъ, може би, догдето ний умремъ. О, д-ръ Хаусъ, моля ви действувайте бърже.

Съ сърдце препълнено съ скръбъ: Кат. Стеф. Цилка.

Като ми повърна перото продължавамъ: никой нѣма право да задържа паритъ, които сж били дадени преди много време отъ любимитъ ни и други, които съчувствуватъ на насъ. Пленителитъ много сж се раздрознили за това бавене на преговоритъ и настояватъ да ви пиша. Да не очаквате вече друго писмо отъ насъ, ако сега не свършите работата за освобождението ни.

Съ любовенъ поздравъ на вашата фамилия и всички приятели въ Солунъ и другаде.

Ваша приятелка и съработница Ел. М. Стонъ.

Следъ нѣколко дни се получи последното писмо:

„Г-ца Ел. М. Стонъ,

Драга ми съработнице, сърцата ни сж дълбоко трогнати отъ твоитѣ думи и онѣзи на г-жа Цилка въ последното ви писмо. Радваме се да ви кажемъ, че ние сме вече убедени отъ предишното ви писмо и отъ свиждането съ носителитѣ му, тъй щото бѣхме решили да приемемъ условията на разбойниците. Крайно скърбимъ, че когатѣ работѣхме съ неочаквана бързина да свършимъ работата, ние посрѣгнахме отъ страна на правителството препятствия, които едвамъ побѣдихме: Следъ нѣколко дневни усилия ние успѣхме да получимъ отъ самия Султанъ заповѣдъ, щото воената и гражданска власть да ни улеснява въ работата ни — тоже заповѣда, щото тѣ да ни даватъ, каквото можеше да ни потрѣбва за следване на дѣлото, тъй щото се надѣваме, че по възможность въ най-късото време ние ще можемъ да размѣнимъ нуждитѣ книжа, щото най-после да можете да се освободите. Сега сме предали на разбойниците паритѣ—14,500 лири турски и сме получили вашата разписка за тѣхъ и като се осламяме на честната дума на носителтъ на вашето писмо, ние очакваме да ви видимъ скоро. Оттукъ ние отиваме за Съресъ и тамъ ще ви очакваме съ голяма радостъ. Съ искренъ поздравъ и усърдно желание очакваме часа на избавлението ви. Дано Богъ ви запази и има милость къмъ Васъ.

Вѣрни ваши: И Х. Хаусъ, В. В. Питъ, А. А. Гарджуло.

Като получили това писмо, г-ца Стонъ и г-жа Цилка много се зарадвали. Получили писмо сжщо и отъ едного отъ нападателитѣ, съ което имъ съобщава, че получили паритѣ.

Въ това време плененитѣ сж били въ с. Ощавя (Кресна), Г.-Джумайско.

Какъ сж взети паритѣ и на кое мѣсто?

Следъ свършването на преговоритѣ съ компанията, състояща се отъ Хаусъ, Питъ и Карджуло, трѣбваше да се намѣри начинъ, удобенъ и безопасенъ. Паритѣ били готови, затова тримата комисари потеглили отъ Солунъ за Съръ — Г. Джумая и оттамъ ги опжтили за Банско. Тѣ били придружавани отъ войска — кавалерия съ офицери. Имало и нѣколко души кореспонденти на чужди вестници. Всички турски власти били длѣжни да имъ съдействуватъ.

Като пристигнали въ Банско, комисията се настанила въ протестанския общински домъ, кждето стоварили и паритѣ, които били поставени въ сандѣци по 2000 л. т. въ кожени кесии.

Хаусъ познавалъ много отъ банскалитѣ. Дѣдо Костадинъ Петканчинъ му се представилъ, че е изпратенъ отъ непознати хора да получи паритѣ. Той ималъ довѣрие на него и веднага се съгласилъ тайно да предаде паритѣ. Хаусъ ги предава на дѣдо Костадинъ. Така били пренесени и предадени паритѣ на организацията, безъ да разбератъ турцитѣ.

Въ това време случайно се запалилъ хана на Тодеви и аскерътъ се билъ струпалъ около пожара. Следъ предаването на паритѣ, Хаусъ напѣлнилъ сан-

дѣцитѣ съ олово и ги закарали дори въ Сересъ, за лето заминала и войската и комисията.

При взимането на паритѣ е билъ и Сандански. Следъ като взели предвидъ, че е опасно да се държатъ толкова пари, решаватъ да ги изпратятъ въ София.

Товарътъ ги на 2—3 коня съ нѣколко пѣтници, потеглятъ отъ Банско — Баня — Якоруда — Бѣлово гарата и оттамъ по жекѣзницата въ София. Въ София паритѣ се скриха у Ант. Страшимировъ и други двама, до като се завърне Г. Дѣлчевъ. Решението бѣ да се предадатъ на Г. Дѣлчевъ. Следъ известно време Гоце се завърна въ София и заедно съ Туше Деливановъ, Гьорче Петровъ ги изразходвали за нуждитѣ на организацията.

Секретарътъ на Националния комитетъ г. Козма Георгиевъ следъ молебена въ Неврокопъ произнася възторжена речъ предъ събралото се множество.

Какъ стана освобождението на Ел. Мисъ Стонъ и г-жа Цилка?

Като се свършиха преговоритѣ и взеха паритѣ, даде се нареждане да бждатъ освободени женитѣ въ най-скоро време. Това, обаче, не можа да стане тъй бързо и лесно, защото имало преследване отъ турскитѣ войски и желание да взематъ плѣниците други. Отъ 12. януарий до 10. февруарий 1902. год. продължи плѣничеството на женитѣ, въпрѣки, че се желаеше и отъ едната и другата страна да се свърши този въпросъ. Съ освобождението имъ били натоварени Чернопѣевъ и Андонъ Кьосето. Черния ги придружилъ до р. Струма и оттамъ Анд. Кьосето съ нѣколко четници продължилъ пѣтя отъ Лѣшко въ с. Разловци—с. Митрушинци, планината Готенъ — с. Нивичане — Муртино, чифлика, с. Гърдошарци, дето бѣха оставени при черквата, сбогуваха се, дадоха имъ се напѣтвания и се оттеглиха на височината, отдето следеха, що става.

Г-жа Цилка оставила Мисъ Стонъ тамъ съ детето и отишла въ селото, намѣрила единъ мохамеданинъ албанецъ, съобщила му кои сж и той дошелъ и имъ помогналъ да пренесатъ дрехитѣ и дисагитѣ. Влезнали въ селото, отпочинали и следъ това съ

кмета, слугата му и албанеца съ два коня потеглили за гр. Струмица, 1 ч. отъ селото.

Въ Струмица пристигнали рано и отишли право въ кжщата на протестантския проповѣдникъ. Пжтуването отъ с. Ошвава до Струмица е било много трудно и мжчително.

Закъсняването е измжчвало плененитѣ и често негодунали, но четниците имъ казвали, че желаятъ здрави и читави да ги предадатъ, иначе всѣка минута биха могли да ги пуснатъ.

Въ Струмица въ кжщата на проповедника ги посрещнали всички весело, като имъ се радвали, особено на бебето. Проповедникътъ билъ въ черква и, като му казали, веднага дошълъ въ кжщи. Телеграфически уведомили Хаусъ въ Солунъ за избавлението имъ. Сжщо приятелитѣ въ Цариградъ и София.

Отъ страна на каймакама се явилъ човѣкъ, за да ги разпита, като и самиятъ каймакамъ дошълъ за сжщата цель. Солунскиятъ валия наредилъ пленниците веднага да заминатъ за Солунъ, но понеже били изморени, останали още единъ день. Пристигнали отъ Солунъ д-ръ Хаусъ, кореспондентъ на Лондонския Графикъ, г-нъ Мауди, г-нъ Гарджуло и Чарли. Г-нъ Мауди изпраща телеграма въ редакцията, а Мисъ Стонъ на малкия си братъ.

На другия день тръгватъ за Солунъ и по пжтя ги посрещатъ мжжа на г-жа Цилка и г-нъ Халоей. Картината на срещата била трогателна.

Въ Струмица гърцитѣ отпратили едно писмо до Мисъ Стонъ, въ което я поздравлявали, клеймили българитѣ и искали да имъ направи училище за споменъ на пленничеството.

Въ Солунъ били посрещнати тържествено и настанени у г-нъ Хаусъ. Много кореспонденти се изредили да ги фотографирватъ и разпитватъ.

Мисъ Стонъ и г-жа Цилка се държеха отлично по този въпросъ. Тѣ обикнаха хората отъ гората и ако отначало одного само наричаха „добрия човѣкъ“, въ края за тѣхъ всички бѣха добри хора. Американскитѣ консули и комисията изложили въ обширни доклади, че мисъ Стонъ и г-жа Цилка сж заловени въ Македония, че тамъ сж държани отъ пленителитѣ имъ, тамъ се взеха паритѣ — всичко ставало на турска територия. Следъ известно време Мисъ Стонъ замина за Америка. Отъ Америка тя издействува пълна амнистия на всички по това дѣло и съ сказки пропагандира македонската кауза.

Голѣма заслуга въ това дѣло иматъ:

1. Разложкиятъ околийски комитетъ, на чело съ Димитъръ Лазаровъ.
2. Четата, водена отъ Яне Сандански, Чернопѣевъ, Кръстьо Асеновъ, Андонъ Кюсето и други момчета, които въпрѣки голѣмитѣ лишения издържаха до край.
3. Ангелъ Мазнеовъ, ржководителъ въ Градево, който даде голѣмо съдействие.
4. Никола Малешевски, стариятъ ветеранъ въ Македонското дѣло, който бѣ винаги на услугата и заведе правилно преговоритѣ чрезъ Лазаръ Томовъ, К. Т. Бояджиевъ, г-жа Касърова, Бахметиева и Дикенсънъ,
5. Околийскиятъ комитетъ въ Го.р-Джумая на чело съ учителя Сава Михайловъ.

Съобщава: Л. Томовъ